

ПЕТНАЕСТ ГОДИНА ОД ЗАКЉУЧЕЊА КОНВЕНЦИЈЕ О КАСЕТНОЈ МУНИЦИЈИ: ИЗМЕЂУ ОБЕЋАЊА И ОСТВАРИВОСТИ¹

Апстракт: Касетна муниција, као конвенционално оружје широке димензије и врло ограничене селективности, у раду је смештена у систем принципа и правила међународног хуманитарног права. Примарна анализа тиче се Конвенције о касетној муницији, усвојене 2008. године. Аутор анализира неколико релевантних делова овог акта и испитује њен ефективност након петнаест година њеног постојања. Рад се посвећује разлозима збој којих она представља завидан искорак у унапређењу система међународног хуманитарног права, али и разлозима збој којих бројне светске силе нису поштомислили овај акт. У том смислу, рад се осврће на позицију Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације према овом међународном уговору, те износи неке предлоге који би могли имати позитивну утицаја на проширивање његовог домаћаја. Последње поглавље рада је посвећено погледу на однос Републике Србије и Конвенције о касетној муницији, те разлозима и (не)ојправданошћу ратификовања исте.

Кључне речи: Конвенција о касетној муницији, Касетна муниција, конвенционално оружје, међународно хуманитарно право, Србија, међународни односи.

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Међународно хуманитарно право, нарочито од доношења Женевских конвенција, у први план поставља нормирање и ефективну заштиту

* Асистент, Универзитет у Београду – Правни факултет, ORCID: 0009-0003-4214-7748, nstankovic@ius.bg.ac.rs.

¹ Овај рад је настао као резултат истраживања у оквиру стратешког пројекта за 2024. годину „Проблеми стварања, тумачења и примене права“ (подтема: „Правосуђе и изазови данашњице“ – тема истраживачке групе: „Правна заштита од рата и у рату“), који финансира Правни факултет Универзитета у Београду.

различитих категорија лица у оружаним сукобима. Иако, традиционално, примарно говоримо о међународним оружаним сукобима као о сукобима између држава као организованих политичких јединки који због свог интензитета подразумевају ангажовање оружаних снага држава или њихових значајних делова, не треба изоставити ни немеђународне сукобе.² На међународној сцени, у конфликтима који ангажују силу, у савременом свету, учествују и различити други ентитети на међународној сцени. Постоје различита средства које стране у сукобу могу користити ради остваривања војне потребе и постизања победе. У том смислу, можемо говорити о конвенционалном оружју, несмртоносном оружју и оружју за масовно уништење.³

Касетна муниција, према Конвенцији о касетној муницији (Конвенција), представља конвенционалну муницију која је дизајнирана да се распрши или ослободи експлозивне подмуниције тј. пројектиле, (терминолошко одређење ближе духу српскога језика), а да притом има тежину мању од 20 килограма и укључује експлозивне пројектиле.⁴ Притом, касетна муниција не обухвата: муницију или пројектиле дизајниране да распрше бакље, дим, пиротехнику, пљеве или муницију искључиво дизајнирану за ваздушну одбрану; Муницију или пројектиле дизајниране да произведу електричне или електронске последице; муницију која, како би избегла недискриминаторно поље деловања и ризике неексплодираних пројектила, има све следеће карактеристике: свака садржи мање од десет експлозивних пројектила, сваки пројектил тежи више од четири килограма, дизајниран је да детектује и нападне један циљ, сваки је опремљен са механизмом за самоуништење и електронским и одликован електронским механизмом за самодеактивацију.⁵ Она је оригинално пројектована са циљем да разбија концентрације оклопних возила и пешадије.⁶

Аутор још подвлачи, између осталог, и напуштenu касетну муницију као експлозивне пројектиле (субмуницију, остатке – подвукао Н. С.) који нису употребљени и који су остављени, бачени, али и који више нису под контролом стране која их је оставила или бацила, а који могу, мада не морају бити припремљени за употребу.⁷ Коначно, остаци касетне муниције подразумевају неуспелу касетну муницију, неексплодирале пројектиле и неексплодирале бомбе.⁸

2 М. Крећа, *Међународно јавно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2023, 819.

3 *Ibidem*.

4 Чл. 2 Конвенције о касетној муницији, https://www.clusterconvention.org/files/convention_text/Convention-ENG.pdf

5 *Ibidem*.

6 J. Borrie, R. Cave, *The humanitarian effects of cluster munitions: why should we worry?*, <https://reliefweb.int/report/world/humanitarian-effects-cluster-munitions-why-should-we-worry>, 14. април 2024.

7 *Ibidem*.

8 *Ibidem*.

Реч је о оружју које је од великог значаја за савремено међународно јавно право, а које нажалост проналази своје место и у данашњој међународној заједници. Стога, рад ће се фокусирати на анализу Конвенције о касетној муницији из 2008. године као најрепрезентативнијем међународноправном акту из ове области, његовој ефективности и позицији у модерној међународној заједници уз осврт на две велесиле које нису потписале овај акт – Сједињене Америчке Државе (САД) и Руску Федерацију (Русија), али и односу Републике Србије према овој конвенцији.

2. КАСЕТНА МУНИЦИЈА И МЕЂУНАРОДНОГ ХУМАНИТАРНО ПРАВО

Међународно хуманитарно право је посебна грана међународног права која се бави заштитом лица у оружаним сукобима и ограничењем средстава и метода која се користе у рату.⁹ Прилично свеобухватном дефиницијом сматра се она која ову грану међународног јавног права дефинише као граном која управља односима међу државама са циљем заштите особа које више не учествују у сукобима, рањеника, болесника, затвореника и цивила, као и регулисање права и обавеза зараћених страна у спровођењу непријатељских радњи.¹⁰

Међународно хуманитарно право почива на неколико фундаменталних принципа који се морају поштовати и на којима се овај специфичан и изузетно важан фрагмент међународног јавног права изграђује. У том смислу, пажњу треба посветити принципима војне потребе, дистинкције, пропорционалности и хуманости. Принцип војне потребе почива на циљу оружаног сукоба – победи, те не трпи никаква објективна, правна ограничења у вођењу рата, сам по себи.¹¹ Принцип дистинкције подразумева да стране у сукобу морају у свако доба разликовати цивиле од бораца, цивилне објекте од војних.¹² Међународни суд правде сматра га кардиналним принципом међународног хуманитарног права које је уткано у само његово биће.¹³ Принцип пропорционалности подразумева да инцидентни ефекти напада по цивиле и цивилне објекте не буду непропорционални у односу на конкретну и директну очекивану војну предност.¹⁴ Коначно, принцип хуманости

9 Б. Милисављевић, *Међународно хуманитарно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2024, 9.

10 *Ibidem*.

11 М. Крећа, *op. cit.*, 822.

12 The Principle of distinction, https://www.icrc.org/sites/default/files/wysiwyg/war-and-law/03_distinction-0.pdf, април 2024.

13 *Ibidem*.

14 International Committee of Red Cross, Cluster Munitions: Why do we need a new treaty?, <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/cluster-munition-treaty-factsheet.pdf>, 14. април 2024.

је у систему међународног хуманитарног права достигао највишу тачку захваљујући четири Женевским конвенцијама и двама протоколима.¹⁵ Њихова заслужност примарно лежи у бројним правилима која за циљ имају да ублаже непотребне патње и насиље које није оправдано војном потребом.¹⁶ Релевантан облик ограничења употребе конвенционалног оружја изражава се управо у забрани наношења сувишних патњи.¹⁷ Аутор сматра је пресудан принцип дистинкције тј. дискриминаторности јер касетно оружје врло тешко може, због своје природе, ефикасно и поуздано таргетирати само борце и војне објекте. Нарочито на тежини добија претходна реченица када узмемо у обзир да се модерно ратовање поприлично сместило у један урбани контекст.¹⁸

Претходни пасус је одлична увертира за анализу касетне муниције, као конвенционалног оружја. Јасан је закључак да је посреди оружје које није у складу са наведеним принципима, те оправдано завређује забрану од стране система међународног хуманитарног права. Наиме, Касетне бомбе су оружје широког поља деловања и као таква су недискриминаторно оружје чија употреба води прохибитивно високом ризику од цивилних жртава.¹⁹ Оно што овај фактор недискриминаторности оснажује јесте чињеница да се ради о оружју које за собом оставља велики број неексплодираних пројектила.²⁰ Тиме, касетна муниција не само да представља недискриминаторно оружје у тренутку примене, већ ово обележје задржава и деценијама касније.²¹

Историјски посматрано, Касетна муниција се релативно дуго користи у оружаним сукобима, те значајно пре доношења Конвенције окупира пажњу међународног хуманитарног права. Још током Другог светског рата, немачке и совјетске снаге су користиле ову муницију, док су се снаге Сједињених Америчких Држава (САД) у значајној мери ослањале на ову муницију током рата у Вијетнаму.²² Рецимо, у Лаосу се сматра да је остало између 9 и 27 милиона неексплодираних пројектила који су резултирали готово 10.000 цивилних жртава.²³ САД су овом оружју прибегле и у Авганистану.²⁴ Примери употребе касетне муниције, нарочито крајем прошлог века, су бројни. Неки од ових случајева обухватају: употребу касетне муниције у Западној Сахари од стране мароканских снага (1975-1988); употреба од стране

15 Погледати: М. Крећа, *op. cit.*, 823.

16 *Ibidem.*

17 *Ibid.*, 824.

18 J. Corsi, "Towards peace through legal innovation: The process and the promise of the 2008 cluster munitions convention", *Harvard human rights Journal*, 22/2009, 145.

19 V. Viebe, "Footprints of Death: Cluster Bombs as Indiscriminate Weapons Under International Humanitarian Law", *Michigan Journal of International Law*, 1/2000, 87.

20 J. Corsi, *op. cit.*, 145.

21 V. Viebe, *op. cit.*, 87.

22 *Ibid.*, 91.

23 Cluster Munitions: Background and Issues for Congress, <https://sgp.fas.org/crs/weapons/RS22907.pdf> април 2024.

24 J. Corsi, *op. cit.*, 148.

британске војске на Фокландским острвима (1982); употреба на територији Нагорно-Карабаха (1992-1994); Босни и Херцеговини (1992-1995), Хрватској (1995), Сијера Леонеу (1997), Конгу (1998-2003) итд.²⁵ Коначно, НАТО алијанса је ову муницију користила на подручју Косова и Метохије. Међународни комитет црвеног крста је, на основу процена НАТО алијансе (које се узимају као рестриктивне), преко 30,000 пројектила је остало на овој територији након окончања сукоба, а за мање од трећине је познато да ли су у наредној години уклоњени.²⁶

Сви наведени примери су у функцији боље и јасније спознаје да је питање правне регулативе овог оружја дуго ствар политичке реалности савремених међународних односа. У том смислу, иако се текст примарно фокусира на Конвенцију, ваља направити осврт и на норме међународног хуманитарног права које јој претходе и повући јасан однос између овог наоружања и система међународног хуманитарног права.

Две кључне подкатегорије међународног хуманитарног права огледају се у тзв. „Хашком“ и „Женевском праву“.²⁷ Реч је о изузетно великим кодификацијама.²⁸ Хашки систем, као старији, почивао је на принципу да борци неимају право да усвоје неограничена средства повређивања непријатеља.²⁹ У том смислу, можемо се осврнути на Анекс четврте Хашке конвенције из 1907. године који путем опште клаузуле забрањује борцима употребу оружја, пројектила или материја које наносе прекомерне патње.³⁰ Још важнији осврт у овом контексту представља онај који се тиче Првог додатног протокола из 1977. године који такође указује на потребу да се избегне nanoшење сувишних повреда.³¹ Притом, иако се принцип хуманизације права оружаних сукоба везује за Женевско право, он није занемарен ни старијим, првим системом норми. Начело хуманости је непосредно уграђено у конкретна правила Хашког система, те можемо као примере навести Преамбулу Петрогардске декларације која, између осталог, прописује да за циљ има „ублажавање несерећа рата“, али и чувену Де Мартенсову клаузулу уграђену у IV Конвенцију о законима и обичајима рата на копну из 1907. године која предвиђа да „чак и у случајевима који нису предвиђени прописима од њих усвојеним, становништво и учесници у рату остају под заштитом и влашћу начела међународног права онаквим какви произлазе из обичаја установљених

25 За више видети: Cluster Munition Coalition: Use of Cluster Bombs, <https://www.stopclustermunitions.org/en-gb/cluster-bombs/use-of-cluster-bombs/a-timeline-of-cluster-bomb-use.aspx>, април 2024.

26 J. Borrie, R. Cave, *op. cit.*, 7.

27 K. Mastorodimos, “The legality of cluster munitions in international humanitarian law and an assessment of the need for the new treaty”, Електронска база SSRN: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1550542, 1.

28 Б. Милисављевић, *op. cit.*, 20.

29 K. Mastorodimos, *op. cit.*, 1.

30 *Ibid.*, 2.

31 *Ibidem.*

међу просвећеним народима и захтева човечности и јавне свести.³² Поред тога, целисходно је навести и нешто старију Хашку декларацију из 1899. године која забрањује уговорницама употребу зрна која се лако распрскавају или шире у људском телу, а чијим ширим тумачењем управо долазимо и до закључка о забрани распрскавајућих бомби (касетне муниције – подвукао Н.С.).³³ Иако је реч о једном, као што смо напоменули, широком и сложеном систему, аутор ће навести још Протокол V Конвенције о одређеном конвенционалном оружју јер је он управо посвећен рашишћавању, уклањању и уништавању ратних остатака.³⁴ Управо у овом домену јесу релевантни пројектили.

Што се „Женевског“ система тиче, референтни су одређени чланови Додатног протокола I. Пре свега, мисли се на члан 51, став 4 у контексту неселективности у дејству касетне муниције (нарочито када узмемо у обзир да је реч оружју нарочито распрострањеног домашаја).³⁵ Став 5 истог члана се органски надовезује истичући важност јасне раздвојености војних циљева унутар насељене територије који фигурира као један војни циљ.³⁶ Притом, члан 51 се сматра повређеним и услед чињенице да се штета не може ограничити на период трајања напада, већ да може настати и касније услед неактивираних пројектила.³⁷ Важно је напоменути и члан 57 истог акта. Наиме, овај члан прописује, између осталог, да је током реализације војних операција потребно константно водити рачуна о томе да се животи цивила поштеде, као и да се предузму одређене мере током њихове реализације, од којих аутор нарочито наглашава: предострожност у погледу употребе средстава и метода ратовања како би се избегло, а свакако свело на минимум, инцидентно ускраћивање цивилних живота, повреда цивила и цивилних објеката; уздржавање од напада за који се може очекивати да ће изазвати наведене последице или њихов стицај, а да се притом може сматрати сувишним у односу на конкретну и директну очекивану војну предност.³⁸ Штавише, четврти став овог члана проширује наведене забране обухватајући под њеним окриљем и војне операције које се реализују путем мора, а за нашу тему нарочито важно, путем ваздушнoг простора.³⁹

Овај сегмент можемо закључити у три реченице. Пре свега, анализа фундаменталних принципа, нормативних система, генерално, релевантних норми међународног хуманитарног права указује на очигледан раскорак са касетном муницијом. Затим, као заједнички именоватељ анализе и прекретница ка очигледном закључку о ванправности касетне муниције, појављује

32 М. Крећа, *op. cit.*, 824.

33 *Ibid.*, 825

34 К. Mastorodimos, *op. cit.*, 4.

35 *Ibidem.*

36 *Ibid.*, 5.

37 *Ibid.*, 5.

38 Члан 57 Додатног Протокола I: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977/article-57?activeTab=undefined>.

39 *Ibidem.*

се принцип хуманости, али и селективности. Коначно, не може се извести закључак да, иако директне нормативне забране није било, да није постојао јасан интерес који се ширим тумачењем не би могао сместити у постојећа правна правила међународног хуманитарног права.

3. КОНВЕНЦИЈА О КАСЕТНОЈ МУНИЦИЈИ

Године 2006. током пет недеља, Израел је употребио готово четири милиона касетних пројектила на југу Либана од којих је готово четвртина остала неексплодирана.⁴⁰ Они су током наредних шест месеци усмртили 150 цивила.⁴¹ Услед великог револта у међународној заједници и неуспеха режима предвиђеног Конвенцијом о конвенционалном оружју да адекватно реагује, Норвешка се обавезала да иницира уговорни процес ван њега ради забрањивања све касетне муниције која изазива неприхватљиве хуманитарне последице.⁴²

Конвенција о касетној муницији (Конвенција), донета је пре нешто више од 15 година (2008) и тада је сматрана за револуционаран акт који унапређује међународно хуманитарно право.⁴³ Годину дана раније, 2007. године у Ослу, иницирана је серија састанака који ће касније бити означени као „Процес из Осла“ који је за циљ имао заокруживање међународне конвенције до краја наредне године која ће „забранити употребу, производњу, трансфер и складиштење касетне муниције која узрокује неприхватљиву штету цивилима“; „успоставу оквира сарадње и помоћи који ће обезбедити адекватну негу и рехабилитацију жртвама, њиховим заједницама, чишћење погођених подручја, едукацију и уништење забрањене ускладиштене касетне муниције.“⁴⁴

Процес започет у Ослу једном кратком Декларацијом која се простире на свега четири тачке, заокружен је у истом граду почетком децембра 2008. године, након серије састанака који су се одржали у Бечу, Бејруту, Кампали, Сан Хозеу, Софији, Велингтону и другим градовима света.⁴⁵ Две године касније, 2010. године, Конвенција је ступила на снагу.⁴⁶ Конвенција је усвојена 2008. године у Даблину од стране чак 107 држава, а у децембру исте године отворена за потписивање.⁴⁷

40 B. Docherty, “Breaking New Ground: The Convention on Cluster Munitions and the Evolution of International Humanitarian Law”, *Human Rights Quarterly*, 4/2009, 939.

41 *Ibidem*.

42 *Ibidem*.

43 *Ibid.*, 935.

44 Documents from the process on Cluster Munitions: <https://www.clusterconvention.org/documents-from-the-process-on-cluster-munitions/>, април 2024.

45 *Ibidem*.

46 Званични портал Конвенције о касетној муницији: <https://www.clusterconvention.org/>, април 2024.

47 Званични портал Конвенције о касетној муницији – државе чланице: <https://www.clusterconvention.org/states-parties/>, април 2024.

Тренутно, Конвенција броји 112 држава чланица и још 12 држава потписница.⁴⁸ Притом, врло је занимљиво и важно у контексту теме и преиспитивања ефективности ове конвенције истаћи да највеће светске силе, пре свега Сједињене Америчке Државе (САД) и Руска федерација (Русија) нису ни потписнице, а камоли чланице ове конвенције.⁴⁹ Још неке државе, одсутне са списка држава чланица и потписница, а које аутору скрећу пажњу су: Бразил, Индија, Турска, Иран, Саудијска Арабија, док се у региону, поред Републике Србије, на овом списку налази и Румунија.⁵⁰ Реч је о важним земљама које имају значајан политички утицај у савременој међузависној и међуповезаној међународној заједници, те се већ на првим, увертирним корацима промаљају изазови ефективности Конвенције. Наиме, вољу као основ обавезности (али и ефективности – подвукао Н.С.) креирају субјекти међународног јавног права, у првом плану државе. У том смислу, ту вољу генерише репрезентативна већина чланица међународне заједнице која се састоји из квалитативног (заступљеност најважнијих система и цивилизација савременог света) и квантитативног елемента (аритметичке већине чланица).⁵¹ Притом, аутор је става да, нарочито у сложеним околностима у којем се савремени међународни односи одвијају, а које дипломатија усмерава, квалитативни елемент има ипак специфичну тежину, те је од круцијалне важности за ефективност ове Конвенције постојање подршке одређених држава (и организација).

Аутор ће се осврнути на неке сегменте Конвенције које сматра важним за тему. Прво, преамбула конвенције интегрише чувену Де Мартенсову клаузулу⁵² чиме се заштита постављена интегралним текстом, још додатно може проширити. Ово је дефинитивно позитиван аспект у нормативном смислу, али у погледу пружања политичке подршке и ратификације предметне Конвенције – може бити препрека за одређене државе.

Конвенција прописује широку и стриктну забрану касетне муниције у погледу: употребе, развијања, производње, прибављање на други начин, гомилање, задржавање, директни или индиректни трансфер (било коме) ове муниције, као и асистирање, подстицање и индуковање било које државе да се упусти у поменуте активности.⁵³ Притом, ова правила се *mutatis mutandis* односе и на експлозивне пројектиле који су дизајнирани да буду распршени или ослобођени из посебних дозних складишта везаних за летелице.⁵⁴

Аутору нарочито привлачи пажњу члан 2 који јако широко категорише жртве касетне муниције. Поред, интуитивних припадника ове категорије

48 *Ibidem*.

49 *Ibidem*.

50 *Ibidem*.

51 Погледати: М. Крећа, *op. cit.*

52 Више о Де Мартенсовој клаузули: <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/article/other/57jnhy.htm>

53 Чл. 1 Конвенције.

54 *Ibidem*.

које се односе на жртве, физичке и психичке повреде, значајно погоршање остваривања својих права услед употребе касетне муниције, Конвенција у ову категорију убраја и лица која су претрпела економски губитак, друштвену маргинализацију, али и њихове породице, па чак и заједнице.⁵⁵ Широка категоризација жртава бива додатно потенцирана темпоралним фактором код употребе овог оружја у погледу неексплодираних пројектила који остају претња годинама касније. Појмовна анализа обухвата и напуштену касетну муницију, њене остатке, чак и подручја контаминирана овом муницијом.⁵⁶ О широком нормативном приступу сведочи и чињеница да Конвенција експлицитно искључује из свог домашаја минско оружје, али их свакако у тачки 12 члана 2 дефинише, а у ставу 3 члана 4 уважава Међународне минске стандарде (IMAS).

Свака држава чланица ове Конвенције, преузима на себе да, у складу са националним прописима, издвоји сву касетну муницију и намени је за уништење које ће изнети сама или које ће сама обезбедити, што је могуће пре, али не касније од осам година након ступања на снагу ове Конвенције.⁵⁷ Она не само што утврђује потребу уништења касетне муниције, већ за то прописује и експлицитне рокове које поткрепљује на секундарном плану уско постављеним правним стандардима. Рецимо, иако Конвенција дозвољава држави чланици да овај рок пробије путем захтева конференцији држава чланица или прегледној конференцији.⁵⁸ Међутим, рок се може продужити за највише четири, а свакако више од броја година који је стриктно неопходан за испуњавање обавеза прописаних истим чланом.⁵⁹ Притом, наведена тела могу одлучити да одобре продужење рока у краћем периоду, али и могу предложити неке критеријуме који се морају остварити како би се продужење уопште одобрило.⁶⁰

Конвенција утврђује један занимљив изузетак јер дозвољава ретенцију и аквизицију ограничене, миминалне количине муниције која је апсолутно неопходна за развој и обуку о техникама препознавања, уклањања и уништавања касетне муниције и експлозивне субмуниције.⁶¹ Притом, трансфер наоружања другој држави чланици ради његовог уништења – сматра се дозвољеним. Државе које прибегну радњама наведеним у првој реченици пасуса, дужне су да на годишњем нивоу, подносе детаљне извештаје Генералном секретару УН најкасније до 30. априла наредне године.⁶²

Од нарочите је важности истаћи рок од десет година као апсолутан рок од десет година за уклањање касетних остатака од тренутка ступања

55 Чл. 2 Конвенције.

56 Погледати: *Ibidem*.

57 Чл. 3 Конвенције.

58 *Ibidem*.

59 *Ibidem*.

60 *Ibidem*.

61 *Ibidem*.

62 *Ibidem*.

Конвенције на снагу за конкретну државу, односно од завршетка активних непријатељстава током којих се касетна муниција кроз задржавање трансформисала у касетне остатке.⁶³ Интересантно је да се Конвенција својим одредбама простира и на ситуације у којима касетна муниција пре ступања на снагу потпадају под надлежност једне државе, а као касетни остаци под надлежност друге државе, те се између ових држава, по ступању Конвенције на снагу, снажно подстиче сарадња у погледу техничке, финансијске, материјалне или асистенције у погледу људских ресурса посредством система ОУН или других релевантних организација зарад обележавања, уклањања и уништавања таквих остатака.⁶⁴ Могућност екстензије овог рока је могућа под готово истим условима као и код касетне муниције, с тим да је могућност продужења установљена на период од пет година и уз могућност продужења за додатних пет година.⁶⁵ О свим релевантним околностима које воде захтеву за екстензију рока, државе подносиоци морају припремити детаљне извештаје.⁶⁶

Члан са специфичним учинком је члан 6 Конвенције. Овај члан Конвенције је посвећен међународној сарадњи и помоћи. Свака држава чланица Конвенције има право да у процесу остварења преузетих обавеза, тражи и прима помоћ.⁶⁷ Реч је техничкој, материјалној и финансијској помоћи осталих држава чланица које су у могућности да ту помоћ пруже, али и помоћи пружене од стране ОУН, међународних, реигоналних или националних организација или институција, невладиних организација или институција, као и на билатералној основи.⁶⁸ Ова помоћ се односи како на касетну муницију, заостале пројектиле, адекватну подршку жртвама, па чак и хитну помоћ погођеној држави чланици.⁶⁹ Реч је о сарадњи која је може потићи и са друге стране јер Конвенција омогућава државама чланицама да на истим „адресама“ потраже помоћ.⁷⁰

Конвенција у готово 14 ставова успоставља широк систем транспарентности којим се државе чланице обавезују да ће у року не каснијем од 180 дана од ступања Конвенције на снагу, извести Генералног секретара УН, између осталог, о: суми касетне муниције, експлозивних пројектила, њиховим техничким карактеристикама, статусу и напретку програма конверзије, стављања ван употребе постројења који ову муницију производе, уништења саме муниције и експлозивних пројектила као субмуниције, залихама исте, величини и локацији свих подручја који су овом муницијом контаминирани итд.⁷¹ Затим, Конвенција омогућава државама да, посредством

63 *Ibidem.*

64 Чл. 4 Конвенције

65 *Ibidem.*

66 Детаљније погледати чл. 4.

67 Чл. 6 Конвенције.

68 *Ibidem.*

69 *Ibidem.*

70 Детаљније погледати чл. 6 ст. 11.

71 Погледати конвенцију.

Генералног секретара, упуте захтев за разјашњење усклађености понашања једне државе са одредбама Конвенције, а која ће бити дужна да заинтересованој држави пружи све неопходне информације у року од 28 дана.⁷² Комплексни међународни односи у овом контексту могу отворити врата осећају држава чланица угрожености и ограничености у испољавању сопственог суверенитета.

Конвенција предвиђа могућност предлагања амандмана посредством Генералног секретара који ће тај предлог ставити у циркулацију између свих држава чланица, да би се потом поводом тог предлога одржала посебна конференција.⁷³ Од изузетне важности је члан 19 Конвенције који искључује могућност изјављивања резерви приликом приступања овом уговорном режиму. Иако је ово најпотпунији облик очувања интегритета уговора и циља којем Конвенција тежи, он може имати значајно негативан утицај на доношење одлуке неке државе да се обавезе овим уговором. Један од циљева резерви као елемента садржинске примене уговора, који је према мишљењу аутора чак и одлучујући по свом значају, јесте привлачење што је могуће већег броја држава. Стога, аутор сматра да су овде творци Конвенције требали да приступе релаксираније те да следе опште правило о стављању резерви. Према овом правилу, стављање резерви је допуштено, изузев у три случаја: кад је резерва изричито забрањена уговором; када је резерва прећутно забрањена уговором и када је резерва неспојива са предметом и циљем уговора.⁷⁴ У том смислу, примаран акценат би остао на забрани употребе, али и даљим напорима ка коначном и евентуалном уништењу касетне муниције. Овако ригорозан приступ нарочито губи на тежини кад се у обзир узме већ наредни члан који дозвољава, у складу са принципом суверенитета, да држава, према одговарајућој процедури, иступи из овог уговорног режима.⁷⁵ Притом, једина ефективна препрека на путу напуштања овог уговорног режима, тиче се одлагања дејства повлачења након шест месеци од пријема инструмента повлачења од стране Депозитара у случају уласка те државе у оружани сукоб.⁷⁶ У том случају, тек по окончању сукоба, повлачење добија правно дејство тек по окончању сукоба.⁷⁷ Реч је о врло важном аспекту Конвенције, нарочито кад се узме у обзир строг режим на којем почива овај акт. Коначно, од великог значаја је и члан 21 Конвенције који уређује однос са државама нечланицама овог акта. Наиме, овај члан се сматрао инструменталним за доношење одлуке неких држава да приступе овој Конвенцији.⁷⁸ Овим чланом се од држава чланица захтева да подстичу

72 Чл. 8.

73 За више погледати чл. 13.

74 М. Крећа, *op. cit.*, 489.

75 Чл. 20 Конвенције.

76 *Ibidem.*

77 *Ibidem.*

78 D. Raccuia, "The Convention on Cluster Munitions: An Incomplete Solution to the Cluster Munition Problem", *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 2/2011, 478.

остале државе да се придруже Конвенцији и да их обавесте о обавезама које она предвиђа; дозвољава се војна сарадња држава чланица, њиховог војног особља или држављанина са државама нечланицама у погледу активности које би могле бити забрањене Конвенцијом.⁷⁹ Ова одредба је отворила врата НАТО чланицама да приступе конвенцији без нарушавања могућности деловања са америчким снагама.⁸⁰

Да заокружимо овај сегмент - пред собом видимо неке релевантне сегменте конвенције која тежи истребљењу касетног оружја. Међутим, иако је реч о строгом режиму који јесте широко прихваћен у међународној заједници, ово оружје је апсолутно присутно средство у модерном ратовању.

Као два репрезентативна примера употребе овог оружја у савременом свету, можемо навести сукобе у Украјини и Палестини. Само током 2022. године када је Русија започела инвазију Украјине, од касетне муниције је страдало 987 људи.⁸¹ Реч је муницији коју су користиле обе стране, а већина наведене цифре од готово хиљаду људи, су били цивили.⁸² Извештај о мониторингу касетне муниције из 2023. године (Извештај)⁸³ наводи да се муниција употребљавала и у Мјанмару, али и Сирији.⁸⁴ У осам земаља света, преко хиљаду људи (1172) је изгубило живот због касетне муниције, чиме је постављен рекорд у претходних тринаест година.⁸⁵ Иако би се *prima facie* ово чинило као критика ефективитета Конвенције, од усвајања конвенције није било никаквих извештаја, али ни шпекулација о употреби касетне муниције од стране држава потписница.⁸⁶

Ово је одличан увод за изналагање одговора на питање где се између обећања и остваривости налази режим успостављен овом конвенцијом. Наиме, не само да није било употребе касетне муниције, већ су државе уговорнице уништиле готово 99 процената декларисаних залиха овог наоружања.⁸⁷ Од 112 држава чланица Конвенције, свега 11 је задржало касетну муницију у складу са могућностима које дозвољава Конвенција.⁸⁸ У том смислу, очигледно је да државе које су приступиле овом режиму, ефективно поштују исти. Међутим, ни он није без својих изазова, те се као пример у Извештају наводи нешто на шта је аутор указао приликом анализе одређених

79 *Ibidem*.

80 *Ibidem*.

81 Cluster Munitions: New Use, Transfers Challenge Total Ban: <https://www.hrw.org/news/2023/09/05/cluster-munitions-new-use-transfers-challenge-total-ban>, април 2024.

82 *Ibidem*.

83 Више о самом извештају: <https://reliefweb.int/report/world/cluster-munition-monitor-2023-0>

84 Cluster Munition Coalition, Извештај за 2023. годину: https://www.the-monitor.org/media/3383234/Cluster-Munition-Monitor-2023_Web.pdf, април 2024.

85 *Ibidem*.

86 *Ibidem*.

87 *Ibidem*.

88 *Ibidem*.

делова интегралног текста. Наиме, питање извршења обавеза у роковима предвиђеним Конвенцијом остаје једно од проблематичних места овог режима, па се наовди пример Јужне Африке која, иако јој рокови истичу, још увек није уништила касетно наоружање.⁸⁹ Евидентна је и забринутост поводом чињенице да је темпо националне имплементације обавеза предвиђених Конвенцијом опао и да готово 18 месеци није било нових националних закона на овом плану.⁹⁰ Стога, извештај подвлачи потребу за даљом сарадњом са релевантним међународним организацијама, пре свега кровном међународном организацијом УН, али и Међународним комитетом црвеног крста. Ова инертност је, према мишљењу аутора релативна јер као што нам то показују најопштија места у овом извештају, државе чланице су већ предузеле значајне кораке да се ово наоружање искорени. Извештај акцентује неопходност укључивања Коалиције за касетну муницију (Коалиција). Реч је међународној кампањи цивилног друштва која тежи искорењивању Касетне муниције, спречавању даљих жртава од исте и стављању тачке на патње проузроковане овим оружјем.⁹¹ Коалиција је привржена Конвенцији као најбољем правном оквиру за постизање поменутих циљева.⁹²

Ефективно спровођење сваке норме, нарочито међународноправне са посебним акцентом на специфичан предмет регулације предвиђен међународним хуманитарним правом, аутор не сматра да је суштински изазов уопште у кругу држава чланица. Корен проблема остаје у позиционирању Конвенције између обећања и остваривости ван режима Конвенције, уткан у политике држава које нису приступиле овом акту. Стога, ваља анализирати неке кључне примере и аргументе држава које нису приступиле овој Конвенцији.

Кренимо од САД-а које, иако нису потписнице ове Конвенције, нису користиле касетну муницију у војним дејствима од 2003. године.⁹³ Када је Конвенција усвајања, још те 2008. године је вршилац дужности помоћника Секретара за политичко-војна питања Стивен Мул изјавио да се САД ослањају на касетну муницију као важан део националне одбранбене стратегије.⁹⁴ Оне нису учествовале у процесу преговарања, а касније че информације из чувеног „Wikileaks-a“ показати да су подстицале и своје савезнике да у овом процесу не учествују и да не прихватају забрану касетне муниције.⁹⁵ Упркос томе, чак 23 државе чланице НАТО алијансе јесу постале уговорнице Конвенције.⁹⁶ Међу њима су кључни савезници САД-а, што је очигледно

89 *Ibidem.*

90 *Ibidem.*

91 Cluster Munition Coalition, званична страница: <https://www.stopclustermunitions.org/en-gb/home.aspx>.

92 Cluster Munition Coalition, Извештај за 2023. годину, *op. cit.*

93 Cluster Munitions: Background and Issues for Congress, *op. cit.*, 1.

94 *Ibidem.*

95 Treaty Banning Cluster Munitions Turns 10, but Without the US, <https://www.hrw.org/news/2020/07/31/treaty-banning-cluster-munitions-turns-10-without-us>, април 2024.

96 Cluster Munitions: Background and Issues for Congress, *op. cit.*

утицало на чињеницу да ова држава није употребила касетну муницију две деценије, упркос јакој политичкој опозицији самој Конвенцији.⁹⁷

Став САД-а је да је потребније радити на унапређивању овог оружја како би се оно усагласило са принципима међународног хуманитарног права, пре него га искључити из система савременог међународног јавног права.⁹⁸ Аргумент који аутор сматра апсурдним, јесте да би уклањање касетне муниције САД много коштало услед потребе да се развију нови системи наоружања који би заменили постојеће.⁹⁹ Обамина администрација је наложила да након 2018. године, касетна муниција која се употребљава не сме оставити више од једног процента неексплодираних пројектила на бојном пољу.¹⁰⁰ Заменик Секретара одбране САД Патрик Шанахан је 2017. године заузео став да касетна муниција има очигледну војну корист, нарочито када се не зна тачна локација непријатеља или је потребно операцију реализовати у одговарајућем временском прозору, те и да је питање колатералне штете коју она производи релативно.¹⁰¹ Услов „једног процента“ постављен годинама касније је релативизован могућим одступањем уколико то захтева непосредна војна потреба.¹⁰² Додатан контрадикторан елемент у анализи спољне политике САД-а јесте и што су оне, у принципу подржавале осуде употребе касетног оружја од стране међународне заједнице у одређеним случајевима (што сведочи о политичком интересу, пре него осуди која се тиче самог оружја – подвукао Н.С.).¹⁰³ САД су до те мере биле против ове Конвенције да су, неуспешно, покушале да донесу алтернативну Конвенцију која би омогућила задржавање касетне муниције у свим формама које су управо Конвенцијом о касетној муницији стављене ван права.¹⁰⁴ Последњи чин у низу радњи супротстављања забрани касетне муниције огледа се у достављању исте Украјини на њен захтев ради употребе у конфликту са Русијом.¹⁰⁵

Овиме је органска увертира учињена за изналажење одговора на питање зашто главни представник источног блока – Руска федерација (Русија), није чланица ове Конвенције. Иако на другом крају политичког спектра, интереси Русије се у овом домену у доброј мери поклапају са интересима САД-а. Она сматра да је касетно наоружање легитимно средство у оружаном сукобу.¹⁰⁶

97 Treaty Banning Cluster Munitions Turns 10, but Without the US, *op. cit.*

98 Cluster Munitions: Background and Issues for Congress, *op. cit.*, 4.

99 *Ibidem.*

100 *Ibidem.*

101 *Ibidem.*

102 *Ibidem.*

103 Treaty Banning Cluster Munitions Turns 10, but Without the US, *op. cit.*

104 *Ibidem.*

105 Cluster Munitions: What Are They, and Why Is the United States Sending Them to Ukraine? <https://www.csis.org/analysis/cluster-munitions-what-are-they-and-why-united-states-sending-them-ukraine>, април 2024.

106 Russian Federation: Cluster Munition Ban Policy, <https://www.the-monitor.org/en-gb/reports/2022/russian-federation/cluster-munition-ban-policy.aspx>, април 2024.

Стога, не чуди да Русија није учествовала у процесу у Ослу, заједно са САД-ом, Кином, Израелом, Пакистаном и Бразилом.¹⁰⁷ Овај став је 2016. године потврдио шеф руске дипломатије Сергеј Лавров, да би наредне године Русија означила Конвенцију као политички акт кројен према интересима индивидуалних држава које теже очувању својих једностраних војних и техничких предности.¹⁰⁸ Компромис који је била вољна да прихвати јесте даље прецизирање, разраду принципа и правила међународног хуманитарног права, али без уласка у рестрикцију, а камоли забрану касетне муниције.¹⁰⁹ У новембру 2021. године, она је заузела став да је касетна муниција опасна само онда када се не користи како је предвиђено и била је једина држава која је гласала против резолуције Генералне скупштине ОУН те године којом су државе ван Конвенције о касетној муницији позване да, што је могуће пре, истој приступе.¹¹⁰ У хуманитарне проблеме које она производи, њена влада није веровала.¹¹¹ Употреба касетне муниције је према ставу њених представника, као и у случају САД, витални део очувања њених интереса.¹¹² О снази интереса најбоље сведочи чињеница да је Русија, као чланица Конвенције о конвенционалном оружју, подржала неуспешну иницијативу САД-а о доношењу проткола посвећеног касетној муницији.¹¹³ Ни Русија није лишена извесног двоструког стандарда у овом контексту јер је у Савету безбедности 2014. и 2015. године гласала у Савету безбедности за резолуције којима је осуђена употреба касетне муниције у Јужном Судану, односно Дарфуру.¹¹⁴ Дакле, обе велесиле су заузеле став да је потребна пре разрада постојећих, него креација нових правила међународног хуманитарног права у погледу касетне муниције.¹¹⁵

Да закључимо, очигледно је да је нормативни оквир постављен Конвенцијом о касетној муницији врло темељан и да је око својих идеала привукао озбиљан број озбиљних земаља. У заједници која броји близу две стотине чланова, број од 112 држава чланица и 12 потписница је значајан део међународне заједнице, а што се заиста има сматрати завидним успехом ове Конвенције и сведочи о постојању незанемарљиве воље ових држава да се касетна муниција стави ван снаге.

Обавезе предвиђене конвенцијом су постављене широко и строго, с тим да аутор сматра да би на три фронта текст требало мењати, односно амандмирати, а како би се потенцијално привукао још већи број држава,

107 J. Borrie, *Unacceptable Harm A History of How the Treaty to Ban Cluster Munitions Was Won*, United Nations Institute for Disarmament Research, Женева, 2009, 149.

108 Russian Federation: Cluster Munition Ban Policy, *op. cit.*

109 J. Borrie, *op. cit.*, 183.

110 Russian Federation: Cluster Munition Ban Policy, *op. cit.*

111 J. Borrie, *op. cit.*, 63.

112 Russian Federation: Cluster Munition Ban Policy, *op. cit.*

113 *Ibidem.*

114 *Ibidem.*

115 J. Borrie, *op. cit.*

пре свега великих сила које нису приступиле овом документу. Редослед аргументације учињен је према критеријуму релевантности коју аутор придаје сваком аргументу Прво, положај резерви као института међународног уговорног права би требало поставити нешто релаксираније и утемељити на општом правилу које смо раније у тексту навели. Овако би одређене државе могле да приступе Конвенцији, те да задрже одређену врсту касетног наоружања, или да његову употребу ограниче на стриктно постављене правне стандарде изразите нужности (као модел који, уосталом и сама Конвенција у свом интегралном тексту следи), или у погледу сукоба са одређеним државама. Ово су само неки модалтитети фундаменталног лутајућег мотива – давања ширег простора државама које поседују касетно наоружање да конвенцији приступе. Принцип суверенитета се прожима кроз наведене примере и САД-а и Русије, те би можда путем овакве измене, а из интереса усаглашавања сопствене политике са великим бројем држава које су стале уз ову Конвенцију, ово можда био фактор привлачења неким од наведених држава ван система, не нужно САД-а и Русије *prima facie*, али можда Индије, Кине, Израела и других.

Следећи аргумент тиче се потребе ревизије рокова установљених Конвенцијом. Наиме, сама природа касетне муниције као оружја које садржи велики број пројектила тј. субмуниције, захтева значајан временски период да се адекватно и потпуно уништи. Притом, аутор сматра да су иницијални рокови постављени примерено, али да би додатни рокови требали бити макар у истом броју година као и претходни. Ово је нарочито важно у контексту неексплодираних пројектила јер, нарочито код употребе широких размера овог оружја, они се дуго траже, тешко проналазе, а још теже безбедно отклањају. Видели смо у претходним пасусима да је проблем рокова присутан и за државе које јесу потписнице Конвенције, те би још дужи рокови могли бити прекретница да се, нарочито оне државе које немају финансијских и логистичких могућности, одлуче за ратификовање, односно приступање овој Конвенцији.

Коначно, аутор сматра да би требало донети јасне амандмане којима би се чланови посвећени систему међусобне подршке између држава чланица, прецизирали и пружили јасни механизми путем којих би државе чланице пружале неопходну подршку финансијске, логистичке, техничке природе, али и неопходних, недостајућих људских ресурса приликом извршења уговорних обавеза. Ове измене аутор доживљава као потенцијално најопасније, или плодносније. Наиме, изналажење „праве мере“ у погледу кокретних обавеза које би државе морале да предузму и са друге стране, користи по државу којој је таква подршка потребна, такође може бити одговор наставак проширења круга држава чланица.

У погледу занимљивог аспекта међународног јавног права оличеног у дејствовању обавезујућих норми и мимо конвенција путем општег обичајног међународног права није линија аргументације у којој аутор види тренутан допринос ове Конвенције јер је очигледно да државе које нису приступиле

њој, још увек у својим арсеналима ово оружје имају. Међутим, као што је пример САД-а показао, њен утицај мимо стрикних оквира се огледа у том „тихом“ притиску који генерише чињеница да је велики број држава, које су традиционални савезници бројним државама ван система Конвенције, ипак истој приступило и обавезе из исте поштује. Стога, реч је о процесу који би требало помно пратити у годинама које тек долазе, те ревидирати ово питање. Неспорно је да је допринос ове Конвенције велики и да она представља искорак у даљој кодификацији правила и принципа међународног хуманитарног права, а са којима касетна муниција јесте у очигледном раскораку. Стога, иако је остваривост у значајној мери постигнута кроз велики број држава потписница и строгог нормативног оквира, обећање искључења овог наоружања, још увек није испуњено.

4. СРБИЈА И КОНВЕНЦИЈА О КАСЕТНОЈ МУНИЦИЈИ

Република Србија није ни ратификовала, ни потписала Конвенцију о касетној муницији.¹¹⁶ Ово је зачуђујуће с обзиром на то да је Србија учествовала у преговарачком процесу и била део групе од 24 државе које су 2006. године предложиле усвајање Декларације о касетној муницији.¹¹⁷

Наслеђе републике Србије у вези касетне муниције прожето је комплексном и несрећном историјом распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ), али и везе са држаном претходницом Савезном Републиком Југославијом (СРЈ). Приликом бомбардовања НАТО алијансе 1999. године, коришћене су касетне бомбе које су носиле од 145 по 247 пројектила, а неексплодирани пројектили је у току и непосредно након бомбардовања, српска војска и полиција уклањала, чиме је спашен значајан број цивилних живота – у првом реду деце.¹¹⁸ Иако је касетна муниција уклоњена са површине од готово 13.500.000 метара квадратних, процењује се да је око 610.000 метара квадратних још увек контаминирано овом муницијом.¹¹⁹ У том смислу Република Србија је ова средства прикупљала из различитих извора, од држава (САД, Норвешке, Немачке, Ирске, Чешке и Јужне Кореје, Руске Федерације), Међународне фондације за јачање безбедности људи (ИТФ), сопствених националних средстава (Министарство за капиталне инвестиције), па чак и фабрике дувана у Нишу.¹²⁰ Када се узме у обзир колики је простор очишћен, али и колико је још земље контаминирано,

116 Званични портал Конвенције о касетној муницији – државе чланице: <https://www.clusterconvention.org/states-parties/>, 14. април 2024.

117 Н. Раичевић, „Да ли Србија треба приступити Конвенцији о Касетној муницији?“ *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 2013, 274.

118 Центар за разминирање Републике Србије: <https://czrs.gov.rs/minska-situacija/>, 14. април 2024.

119 *Ibidem*.

120 *Ibidem*.

очигледно је да се ради о великим новчаним средствима што је за земљу у развоју, поготово у периоду транзиције који је наступио по распаду претходних ентитета – изузетно изазован задатак. Наиме, цена разминирања креће се од 0.5 до 1.2 евра по квадратном метру.¹²¹

Став о томе да ли Србија треба приступити овој конвенцији мора зависити од војних интереса, захтева финансијске природе и хуманитарних разлога.¹²² Свакако, због дугог стајања је један део залиха касетне муниције Србије неупотребљив, те се мора уништити без обзира на приступање Конвенцији.¹²³ Приступањем Конвенцији, више се не би могло бежати од чишћења контаминираних подручја.¹²⁴

Финансијски аспект, као и позиција касетне муниције у оквиру арсенала Републике Србије остају примарни разлози који одвраћају Србију од приступања Конвенцији. Генералштаб војске Србије је препоручио Министарству одбране Републике Србије да не ратификује Конвенцију о касетној муницији због неколико разлога: недостатак ресурса који би надоместили ово оружје, недостатак финансијских средстава за уништавање касетне муниције у предвиђеном року, али и чињеница да велике силе такође нису ратификовале ову конвенцију.¹²⁵ Са друге стране, Министарство спољних послова Републике Србије је заузело позитиван став о Конвенцији и сматрало да би је требало ратификовати.¹²⁶ Притом, врло је занимљиво да су све државе у региону осим Румуније ратификовале Конвенцију.¹²⁷ Србија се убраја у ред држава које производе, складиште, такође су користиле ову муницију и чије је становништво угрожено овом муницијом.¹²⁸

Иако се у литератури могу пронаћи ставови који заступају ратификовање Конвенције од стране Републике Србије, они су сви изнети пре више година. Наиме, иако разлози хуманости пре свега, диктирају потребу ратификације овог документа, аутор сматра да су изнети аргументи против ратификације у тренутној геополитичкој ситуацији, петнаест година након усвајања конвенције, тренутно оправданији него што су били у периоду аргумената за ратификовање Конвенције. Наиме, истина је да Србија не би могла да више одлаже уклањање касетних остатака, али, као што смо видели, она је и мимо конвенцијског режима очистила велику површину контаминираних територија. Истина, приступање Конвенцији би отворило врата

121 Н. Раичевић, *op. cit.*, 284.

122 *Ibidem*.

123 *Ibid.*, 285.

124 *Ibidem*.

125 Т. Милић, *Србија и Конвенција о касетној муницији*, Београдски центар за безбедносну политику, 2012, 7.

126 Касетне бомбе до даљег у арсеналу Војске Србије, <https://www.politika.rs/scc/clanak/78682/Kasetne-bombe-do-daljeg-u-arsenalu-Vojske-Srbije>, 14. април 2024.

127 Званични портал Конвенције о касетној муницији – државе чланице: <https://www.clusterconvention.org/states-parties/>, април 2024.

128 Т. Милић, *op. cit.*, 8.

разним видовима помоћи осталих држава чланица. Међутим, у геополитичким околностима у којима је свет у процесу опоравка од пандемије вирусом КОВИД-19, са сукобима на европском тлу у који су умешане највеће светске силе, али и уважавајући озбиљност сукоба Израела и Палестине – питање је какву и колику помоћ би Република Србија добила за уништавање касетне муниције и, још важније, неексплодираних пројектила. Ова теза додатно добија на тежини када се уважи ранији став аутора да би систем подршке предвиђен интегралним текстом ваљало даље прецизирати и разрадити поступком амандмирања овог међународног уговора. Притом, услед сложене геополитичке ситуације у којој Република Србија мора тежити остварењу сопственог националног интереса и његове заштите, нарочито у изазовним временима пред њом у погледу очувања територијалног интегритета и суверенитета – у овом тренутку ратификација Конвенције, упркос свим хуманим разлозима који су у самом бићу овог акта, није у најбољем интересу Републике Србије. У овом тренутку, тиме би се наша земља изложила значајном финансијском терету, а без суштинских гаранција да ће финансијска, логистичка и људска помоћ бити пружена, поготово у предвиђеним роковима. Стога, реч је дипломатском потезу који је наша Република требало повући пре десет година и који би у будућности морао бити део спољне политике наше земље услед императивних потреба хуманости и доследног слеђења суштинских вредности међународног хуманитарног права када је реч о оружју чија је употреба у дубоком раскораку са његовим општим системом над којим је изграђен нормативни поредак Конвенције о касетној муницији.

5. ЗАКЉУЧАК

Касетна муниција није у жижи интересовања међународне заједнице тек од почетка 21. века. Она је у очитом раскораку са њеним основним принципима, пре свега дистинкције, пропорционалности и хуманости. Фундаменталан проблем овог конвенционалног оружја, поред широког поља дејствовања, јесу заостали неексплодирани пројектили који деценијама након сукоба представљају животну опасност по цивилно становништво. Оно је у раскораку са две огромне кодификације ове гране међународног права – Хашком и Женевском. Стога, неправилно би било закључити да пре Конвенције о касетној муницији нису постојала правна правила, као и интерес који би водио утврђивању ванправности овог оружја.

Конвенција о касетној муницији гради један оправдано строг нормативан режим који свеобухватно адресира уништење касетне муниције, њених залиха, остатака, збрињавање жртава услед њеног коришћења, али и подстиче озбиљну сарадњу држава чланица. Међутим, иако окупља завидан број озбиљних чланица међународне заједнице, највеће велесиле нису потписале овај документ и покушавају оправдати ту одлуку заштитом националног интереса,

аргументовањем да касетна муниција јесте безбедна уколико се правилно користи и истицањем важног места које она има у њиховим војним арсеналима. У том смислу, аутор закључује да би позитивни искораци подразумевали релаксацију система резерви предвиђених Конвенцијом, ревизије рокова која се своди на екстензију додатних рокова, као и амандмирање текста Конвенције који ће додатно елаборирати и прецизирати широк систем међусобне подршке држава чланица. На овај начин би се, можда не највеће велесиле – САД и Русија, али неке од држава нечланица које имају истакнут углед. Утицај Конвенције на државе нечланице не може отворити аргументацију важења са ослоном на опште обичајно међународно право због недвосмислене супротне праксе ових држава и чињенице да су најрепрезентативнији представници савремене међународне заједнице у овом скупу, али свакако није ни непостојећи, те се о овоме мора дебатовати у годинама које долазе. Конвенција је неспорно позитиван корак, важан кодификациони подухват и неопходна надградња над принципима међународног хуманитарног права. Зато не можемо порицати постигнут степен остварености, али њено обећање искорењивања касетне муниције остаје за сада непотпуно.

Коначно, Србија је оправдано имала иницијалну бојазан од ратификације Конвенције због сложеног заосталог наслеђа распадом држава претходница, али и услед бомбардовања од стране НАТО алијансе. Међутим, разлози хуманости који су уткани у темеље Конвенције, како у погледу стављања ван права и далеко од међународне заједнице опасног оружја какво је касетно, као и потреба заштите, збрињавања и спречавања повећања броја жртава од истог, морали су превагнути пре више година, те да Србија ратификује ову Конвенцију. У овом тренутку, петнаест година након усвајања Конвенције о касетној муницији, сложене светске геополитичке околности у пост-Ковид свету у којем се активно одвијају сукоби између Украјине и Русије, као и Израела и Палестине – национални интерес, као и релативизација подршке коју би по ратификовању могле пружити државе чланице, односи тас ваге против повлачења оваквог дипломатског потеза.

ЛИТЕРАТУРА

- Borrie J., Cave R., The humanitarian effects of cluster munitions: why should we worry?, <https://reliefweb.int/report/world/humanitarian-effects-cluster-munitions-why-should-we-worry>.
- Borrie J., *Unacceptable Harm A History of How the Treaty to Ban Cluster Munitions Was Won*, United Nations Institute for Disarmament Research, Geneva, 2009.
- Viebe V., "Footprints of Death: Cluster Bombs as Indiscriminate Weapons Under International Humanitarian Law", *Michigan Journal of International Law*, 1/2000.
- Docherty B., "Breaking New Ground: The Convention on Cluster Munitions and the Evolution of International Humanitarian Law", *Human Rights Quarterly*, 4/2009.

- Крећа М., *Међународно јавно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2023.
- Corsi J., "Towards peace through legal innovation: The process and the promise of the 2008 cluster munitions convention", *Harvard human rights Journal*, 22/2009.
- Милисављевић Б., *Међународно хуманитарно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2024.
- Милић Т., "Србија и Конвенција о касетној муницији", Београдски центар за безбедносну политику, 2012.
- Раичевић Н., „Да ли Србија треба приступити Конвенцији о Касетној муницији?“ Зборник радова Правног факултета у Нишу, 2013.
- Raccuia D., "The Convention on Cluster Munitions: An Incomplete Solution to the Cluster Munition Problem", *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 2/2011.

ИНТЕРНЕТ ИЗВОРИ

- Documents from the process on Cluster Munitions: <https://www.clusterconvention.org/documents-from-the-process-on-cluster-munitions/>.
- Званични портал Конвенције о касетној муницији: <https://www.clusterconvention.org/>.
- Званични портал Конвенције о касетној муницији – државе чланице: <https://www.clusterconvention.org/states-parties/>.
- International Committee of Red Cross, Cluster Munitions: Why do we need a new treaty?, <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/cluster-munition-treaty-factsheet.pdf>.
- Касетне бомбе до даљег у арсеналу Војске Србије, <https://www.politika.rs/scc/clanak/78682/Kasetne-bombe-do-daljeg-u-arsenalu-Vojske-Srbije>.
- Cluster Munitions: Background and Issues for Congress, <https://sgp.fas.org/crs/weapons/RS22907.pdf>.
- Cluster Munition Coalition: Use of Cluster Bombs, <https://www.stopclustermunitions.org/en-gb/cluster-bombs/use-of-cluster-bombs/a-timeline-of-cluster-bomb-use.aspx>.
- Cluster Munitions: New Use, Transfers Challenge Total Ban: <https://www.hrw.org/news/2023/09/05/cluster-munitions-new-use-transfers-challenge-total-ban>.
- Cluster Munition Coalition, Извештај за 2023. годину: https://www.the-monitor.org/media/3383234/Cluster-Munition-Monitor-2023_Web.pdf.
- Cluster Munition Coalition, званична страница: <https://www.stopclustermunitions.org/en-gb/home.aspx>.
- Cluster Munitions: What Are They, and Why Is the United States Sending Them to Ukraine? <https://www.csis.org/analysis/cluster-munitions-what-are-they-and-why-united-states-sending-them-ukraine>.
- Конвенција о касетној муницији, https://www.clusterconvention.org/files/convention_text/Convention-ENG.pdf.

Mastorodimos K., “The legality of cluster munitions in international humanitarian law and an assessment of the need for the new treaty”, Електронска база SSRN: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1550542 .

Russian Federation: Cluster Munition Ban Policy, <https://www.the-monitor.org/en-gb/reports/2022/russian-federation/cluster-munition-ban-policy.aspx>.

The Principle of distinction, https://www.icrc.org/sites/default/files/wysiwyg/war-and-law/03_distinction-0.pdf , април 2024.

Treaty Banning Cluster Munitions Turns 10, but Without the US, <https://www.hrw.org/news/2020/07/31/treaty-banning-cluster-munitions-turns-10-without-us>.

Центар за разминурање Републике Србије: <https://czrs.gov.rs/minska-situacija/>

*Nikola Stanković**

FIFTEEN YEARS SINCE THE CONCLUSION OF THE CONVENTION ON CLUSTER MUNITIONS: BETWEEN PROMISE AND REALITY

Summary

Cluster munitions, as a conventional weapon with a wide range and very limited selectivity, are operationally placed in the system of principles and rules of international humanitarian law. The primary analysis concerns the Convention on Cluster Munitions, adopted in 2008. The author analyzes several relevant parts of this act and examines its effectiveness after fifteen years of its existence. The work is devoted to the reasons why it represents an enviable step forward in improving the system of international humanitarian law, but also to the reasons why numerous world powers did not sign this act. In this sense, the paper looks at the position of the United States of America and the Russian Federation according to this international agreement, and presents some proposals that could have a positive impact on expanding its reach. The last chapter of the paper is devoted to the view of the relationship between the Republic of Serbia and the Convention on Cluster Munitions, and the reasons and (un)justification of its ratification.

Key words: Convention on cluster munitions, cluster munitions, conventional weapons, international humanitarian law, Serbia, international relations.

* Lecturer, University of Belgrade – Faculty of Law, nstankovic@ius.bg.ac.rs.